

การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย

A Case Study of Thai Traditional Dramatic Performers “Chaiya-Ann Mitchai Likey Group” and How It Adapts Itself to Survive

ขนิษฐา ทองชุม

Khanittha Thongchum

นักศึกษานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

*Corresponding author, E-mail: a_j_k_t@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเนื้อหา ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 วิธี คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ หัวหน้าคณะลิเก ผู้แสดงลิเก ผู้เล่นดนตรีปี่พาทย์ลิเก ผู้ชมลิเก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย จำนวน 23 คน โดยนำข้อมูลที่ได้อามาตีความ ตั้งทฤษฎี และสร้างข้อสรุปอันเป็นไปตามวัตถุประสงค์ทางการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย พบว่า มีความเชื่อมโยงในแง่ของผู้ชม การร้อง ทำรำ และเรื่องที่แสดง 2) รูปแบบเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน พบว่า ในด้านรูปแบบ มีการปรับตัวในเรื่องของสถานที่แสดง เวทีแสดง รูปแบบเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ขั้นตอนการแสดง ผู้แสดง ในด้านเนื้อหา มีการปรับตัวในเรื่องของการรำ การร้อง เรื่องที่แสดง ดนตรีประกอบการแสดง นอกจากนี้ ยังพบการปรับตัวในเรื่องของบทบาทหน้าที่ แนวทางในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยในอนาคตอีกด้วย 3) ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน พบว่า มีความสามารถของผู้แสดง การเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง รูปร่างหน้าตา เวลาและสุขภาพ ทุนทรัพย์ของไชยา-แอน มิตรชัย ทุนวัฒนธรรมของไชยา-แอน มิตรชัย อายุของผู้แสดง จำนวนของผู้แสดง ผู้เล่นดนตรีปี่พาทย์ การเชื่อมความสัมพันธ์ การจัดการ ฯลฯ ปัจจัยภายนอก พบว่า มีสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม บริบทแวดล้อม ความทันสมัย ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ผู้ชม แม่ยก คู่แข่ง สภาพอากาศ/สถานที่ ฯลฯ

คำสำคัญ: การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด สื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย

Abstract

The purpose of this research is to examine the content, factors and obstacles that contribute to the survival of a Thai traditional dramatic performance called “Likey”. It is specifically intended to investigate the Chaiya-Ann Mitchai Likey group by adopting three qualitative research methods, including participatory observation, in-depth interview and documentary analysis using the data collected from the head of the Likey group, performers, Pi-Phat ensemble instrument players, spectators, and others participants, in total 23 interviewees. The data are analyzed, synthesized and concluded according to the purposes of this research. The findings are as follows. 1) There has been a downward trend in terms of the number of spectators, the performance (singing and dancing), and the stories adopted by the group. 2) The contents of a local media case study of the Thai traditional dramatic performance group, Chaiya-Ann Mitchai Likey, found that there was improvisation, a stage, patterned cloths, props, scenes and actors. The adapted contents were dancing, singing, the plot and music. In the future, adaptation and improvisation could be important to both the survival of Likey and the Chaiya-Ann Mitchai Likey group. 3) The factors that influenced and obstructed the Chaiya-Ann Mitchai Likey group were the performers, the popularity of each individual, appearances, time and health, the group’s financial and cultural capital, age, the number performers, Pi-Phat instrument players, maintenance of good relationships and management. In addition, other influential external factors were the current economic, social and cultural conditions, surrounding contexts, modernity, the advancement of technology, fan clubs, competitors, weather and location.

Keywords: *adapting to survive, traditional dramatic performance “Likey”, Chaiya-Ann Mitchai Likey group*

1. บทนำ

“ลิเก” เป็นสื่อพื้นบ้านที่มีคุณค่าและความสำคัญ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ควรค่าแก่การบำรุงรักษา แต่ทุกวันนี้สื่อประเภทอื่น ๆ เช่น สื่อละคร สื่อภาพยนตร์ สื่อเพลงลูกทุ่ง สื่อออนไลน์ สื่อต่างชาติ ฯลฯ ได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่สื่อพื้นบ้านอย่างลิเก จึงทำให้ลิเกนั้นต้องหาวิธีในการปรับตัวเองเพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางกระแสความนิยมสื่ออื่น ซึ่งลิเกบางคณะก็ไม่สามารถดิ้นรนเพื่อปรับตัวเองให้อยู่รอดได้ทัน จึงทำให้ต้องล้มเลิกคณะลิเกไปเป็นจำนวนมาก เปรียบเสมือนลิเกเป็นคั้งต้นไม้ใกล้ตายเสียแล้ว ที่ได้แต่เฝ้ารอวันหวานคืนสู่ความนิยมอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะเป็น

เพียงฝันก็ตาม เหตุนี้เอง จึงทำให้ผู้วิจัยรู้สึกห่วงใยอย่างสุดซึ้งถึงคุณค่าและความสำคัญของลิเกที่ไม่ค่อยมีใครมองเห็นคุณค่าและความสำคัญนี้

และนี่จึงเป็นที่มาที่ผู้วิจัยตั้งคำถามว่าคณะลิเกที่ยังคงอยู่รอดได้ในท่ามกลางความไม่นิยมแล้วนั้น ยังอยู่รอดได้อย่างไรและมีการปรับตัวเองอย่างไรบ้าง จึงเกิดเป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย” นี้ขึ้น ซึ่งได้นำสุดยอดลิเกดังคณะไชยา-แอน มิตรชัย มาเป็นตัวแทนของการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในการวิจัย เนื่องจาก ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยมีการปรับตัวในคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของการ

แสดงลักษณะเห็นได้ชัด จนได้กลายเป็นต้นแบบของลักษณะอื่น ๆ ตามมา เช่น เป็นต้นแบบในด้านการร้องเครื่องแต่งกาย เวทีการแสดง ขั้นตอนการแสดง เป็นต้น จึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยเลือกสนใจศึกษาลักษณะไชยา-แอน มิตรชัยมาเป็นตัวแทนจากคณะลูกทุ่งทั้งหมดในประเทศไทย โดยปรารภงานวิจัยนี้เป็นแนวทางให้สื่อพื้นบ้านลิเกหรือสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ ได้นำไปปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในท่ามกลางกระแสสื่อสมัยใหม่ให้ไม่เพิ่มการตายจากไปอีก นอกจากนี้ ยังปรารภงานวิจัยนี้ถูกเผยแพร่และสั่งสม เพื่อเก็บไว้เป็นมรดกแก่คนนิเทศศาสตร์รุ่นหลัง และยังเป็นข้อมูลความรู้อีกทางหนึ่งในวงการนิเทศศาสตร์ไทยในเชิงสุนทรียะแห่งการสื่อสาร ซึ่งต่อไปจะเป็นข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับลิเก และเพื่อเป็นประโยชน์แก่วงการอาชีพลิเกไทยสืบไปได้อีก การศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย” เป็นการศึกษาและวิเคราะห์การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของลักษณะไชยา-แอน มิตรชัยในแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าสนใจ โดยใช้หลักแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน แนวคิดเรื่องบันไดปลาโจนทางศิลปะ แนวคิดเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรม ทฤษฎีหน้าที่นิยม แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม SWOT Analysis และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลการวิจัยของเจดจันทร์ ดอกแก้ว (2543) เรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาของลูกทุ่งบท ผลการวิจัยของกนิษฐา เทพสุต (2550) เรื่อง การปรับประสานสื่อพื้นบ้าน “ลิเก” ผ่านทางสื่อโทรทัศน์: กรณีศึกษารายการลิเกรวมดาวดารา ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 ผลการวิจัยของหฤทัย ชันนาค (2545) เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ในการผลิต “ลิเกทีวีช่อง 11 พิษณุโลก” พ.ศ. 2545 งานวิจัยของทิพย์พุก กฤษสุนทร (2550) เรื่อง การ

วิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย
3. เพื่อวิเคราะห์การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย

3. อุปกรณ์และวิธีการ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกลักษณะไชยา-แอน มิตรชัยมาเป็นตัวแทนในการศึกษาด้านรูปแบบเนื้อหา ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย ซึ่งผู้วิจัยจะเดินทางไปตามจังหวัดต่าง ๆ ที่ลักษณะไชยา-แอน มิตรชัยเคยเดินทางไปทำการแสดง ระหว่างเดือนมิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ. 2556 เวลา 12.00-01.00 น. หรือตั้งแต่เริ่มตั้งเวทีไปจนถึงเก็บเวทีการแสดง โดยมีขอบเขตอยู่ที่จังหวัดในภาคกลาง ภาคตะวันออก และกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล ในการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 23 คน ได้แก่ หัวหน้าคณะลิเก ผู้แสดงลิเก ผู้เล่นดนตรี ปี่พาทย์ลิเก ผู้ชมลิเก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะไชยา-แอน มิตรชัย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การชมการแสดง การใช้ชีวิต การร่วมธรรมเนียมปฏิบัติ การหัดลิเก การแสดงลิเก การร่วมกิจกรรมภายในคณะลิเก ตลอดจนการติดตามเป็นแฟนคลับ

และการวิเคราะห์เอกสาร ได้แก่ ผลการวิจัย บทความ
หนังสือ ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เป็นต้น

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญ 5 ประเด็น
ดังนี้ ประเด็นที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อ
พื้นบ้านประเภทลิเก (ดั้งเดิม) เป็นการนำเสนอผลการ
วิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านลิเกในอดีตหรือ
ลิเกทรงเครื่องเพื่อนำมาเปรียบเทียบการปรับตัวของสื่อ
พื้นบ้านลิเกในปัจจุบัน ประเด็นที่ 2 การวิเคราะห์
คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก คณะไชยา-
แอน มิตรชัย เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์
คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไช
ยา-แอน มิตรชัย ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์
เปรียบเทียบการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อ
พื้นบ้านลิเกจากอดีตสู่ปัจจุบัน ประเด็นที่ 3 ปัจจัยที่เอื้อ
ต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภท
ลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย เป็นการ
นำเสนอผลการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและ
ภายนอกที่เอื้อต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อ
พื้นบ้านลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย
ประเด็นที่ 4 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อ
ความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี
ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย เป็นการนำเสนอผลการ
วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกที่เป็น
อุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อ
พื้นบ้านลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย
และประเด็นที่ 5 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อ
พื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน
มิตรชัย เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์การปรับตัว
เพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษา
กรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยในประเด็นต่าง ๆ ที่
น่าสนใจ

5. อภิปรายผล

มีการอภิปรายผลในการวิจัยนี้ 3 ประเด็น
สำคัญ ดังนี้ ประเด็นที่ 1 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด
ของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-
แอน มิตรชัย พบประเด็นข้อค้นพบที่น่าสนใจ 4
ประการ ดังนี้

1.1 ประการแรก เกิดความเสื่อมถอยในแง่ของผู้ชม
บกร่อง ผู้ชมมีจำนวนน้อยลงกว่าแต่ก่อน โดยส่วน
ใหญ่เป็นวัยกลางคนถึงวัยชรา มากกว่าเยาวชนหรือ
วัยรุ่นหนุ่มสาว ซึ่งเป็นผลมาจากการคุกคามของสื่อ
ใหม่หรือสื่อกระแสหลักที่ดูดีกว่า จึงทำให้การสนิยม
ของเยาวชนและวัยรุ่นเปลี่ยนไป ข้อค้นพบดังกล่าว จึง
ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของเจดจันทร์ ดอกแก้ว
(2543) เรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาของลิเกอุบต ที่กล่าว
ว่า ลิเกเป็นที่ยอมรับของสังคมไทย และในปี 2543 นั้น
ลิเกยังได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปเพิ่มมากขึ้น
ในขณะที่งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาบริบทในช่วงเวลาปี
2556 พบว่า เมื่ออยู่ในยุคลิเกอุบตเช่นเดียวกัน หากแต่
ในแง่ของผู้ชมมีความเสื่อมถอยโดยผู้ชมลดลง และ
เหลือเพียงผู้ชมที่เป็นคนแก่ สำหรับผลการวิจัยที่ไม่
สอดคล้องกันนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นผลมาจากยุค
สมัยและบริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยน จึงทำให้ผู้ชมมี
การเปลี่ยนรสนิยมหันไปชื่นชมสื่ออื่นกันมากขึ้น เป็น
ผลให้การแสดงลิเกในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นปีที่ผู้วิจัยได้
ทำการศึกษานี้มีผู้ชมเสื่อมซาลง

1.2 ประการที่สอง เกิดความเสื่อมถอยในแง่ของการ
ร้องเพลงไทยเดิม เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ โดยลิเกได้หันมา
เน้นการร้องราชนิเกลิงเป็นหลักในการแสดง ส่วนราช
นิเกลิงเกิดความเสื่อมถอยในแง่ของการด้นกลอนสด
ตั้งแต่กลอนแห่ ร้องช้า ๆ จนผู้ชมจำเนื้อกลอนได้
นิยมร้องเพลงลูกทุ่ง เพื่อปรับตัวให้เข้ากับรสนิยมของ
ผู้ชมปัจจุบัน

ปรับตัวโดยการคัดแปลง ผสมผสาน ประยุกต์สิ่งเก่า
เครื่องแต่งกายให้มีความสวยงามร่วมสมัย และแปลก
ใหม่อยู่ตลอดเวลา โดยนำแฟชั่นหรือสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา
ปรับใช้กับชุดเดิมให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และไม
หลุดกรอบความเป็นลูกทุ่ง เน้นเพชรพลอยที่มีราคา
แพงอย่างสวารอฟสกี (Swarovski)

2.1.6 การปรับปรุงอุปกรณ์ประกอบการแสดง ลิเกคณะไช
ยา-แอน มิตรชัยปรับปรุงอุปกรณ์ประกอบการแสดง โดย
การประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่หรือนำสิ่งอื่นมาประยุกต์กับ
อุปกรณ์ประกอบการแสดงของตนเอง เพื่อสร้าง
เอกลักษณ์ของคณะและความสวยงามที่แตกต่าง

2.2 ประการที่สอง การปรับตัวด้านเนื้อหา มีการ
ปรับตัวที่น่าสนใจ 4 ประการ ดังนี้

2.2.1 การปรับท่ารำ คุณไชยา มิตรชัยมีการปรับตัวโดย
การนำท่ารำของนาฏศิลป์อื่นมาใช้ในการแสดงลิเก
เล็กน้อย เช่น ท่ารำแบบชวา โขน นอกจากนี้ ผู้แสดง
จะต้องเดินเป็นด้วย เพื่อนำมาปรับใช้ในช่วงการแสดง
คอนเสิร์ต

2.2.2 การปรับด้านการร้อง มีการปรับบทร้องและบท
เจรจาให้ทันต่อยุคสมัย เดินเรื่องเร็ว หรือมีเนื้อหาที่
สนุกสนาน และเน้นการร้องราชนิเกลิงเป็นหลัก ข้อ
ค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของหุทัย ชัด
นาค, 2545 เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ในการผลิต
“ลิเกทีวีช่อง 11 พิชญโลก” พ.ศ. 2545 ที่พบว่า การ
แสดงลิเกไม่ว่าจะในบริบทใดจะมีลักษณะการร้องที่
เป็นเอกลักษณ์ คือ บทราชนิเกลิง

2.2.3 การปรับเรื่องที่แสดง ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย
มีการปรับตัวโดยการนำเรื่องในวรรณคดีกลับมาแสดง
ในปัจจุบัน แต่ยังเน้นเรื่องจักร ๆ วงษ์ ๆ หรือเรื่อง
ชาวบ้านสามัญชนอยู่ มีการนำเค้าโครงหรือเรื่องจาก
ละครโทรทัศน์หรือภาพยนตร์มาแสดงหรือดัดแปลงให้
น่าสนใจอยู่เสมอ

2.2.4 การปรับดนตรีประกอบการแสดง ลิเกคณะไชยา-
แอน มิตรชัยปรับตัวโดยการเปลี่ยนวงปี่พาทย์เครื่องห้า
เป็นวงปี่พาทย์มอญ เพิ่มดนตรีการอาโอเกะ การอาโอเกะ
เมคเคย์ ดนตรีซาวด์แทร็ก และซาวด์แทร็กเมคเคย์
เครื่องดนตรีสากล

2.3 ประการที่สาม การปรับตัวในด้านบทบาทหน้าที่
บทบาทหน้าที่ของลิเกแต่เดิมมีอยู่ 4 หน้าที่ คือ บัณฑิต
พิธีกรรม การให้ความรู้ และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้
มีการปรับตัวเล็กน้อย และได้มีบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้า
มาใหม่ คือ การส่งเสริมการขาย และสาธารณ-
ประโยชน์ ดังนี้

2.3.1 บทบาทหน้าที่ด้านการส่งเสริมการขาย เป็น
บทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ของลิเกคณะไชยา-แอน
มิตรชัย โดยนำลิเกหรือตัวผู้แสดงมาเป็นเครื่องมือทาง
การตลาด เพื่อส่งเสริมการขาย กระตุ้นยอดขาย ฯลฯ

2.3.2 บทบาทหน้าที่ด้านสาธารณประโยชน์ เป็น
บทบาทหน้าที่ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ ลิเกมีการอุทิศการแสดง
หรือตนเอง เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่คนในสังคม
เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดการแสดง
ลิเกการกุศลเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ

2.4 ประการที่สี่ แนวทางในการปรับตัวเพื่อความอยู่
รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไช
ยา-แอน มิตรชัย ใช้แนวคิด “ดันไม้แห่งคุณค่า” มาเป็น
แนวทางในการปรับตัว โดยเปรียบเทียบให้สถานที่
แสดง เวทีแสดง การแต่งกาย ผู้แสดง ฯลฯ เป็นดอก ผล
ใบ ซึ่งเป็นส่วนที่ปรับเปลี่ยนได้ ส่วนขั้นตอนการแสดง
การร้องและการเจรจา การรำ ดนตรี ฯลฯ เป็นส่วนของ
ลำต้น สามารถปรับเปลี่ยนได้เพียงเล็กน้อย และส่วนที่
เป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ เป็นส่วนที่ห้ามปรับเปลี่ยน
จะเป็นดังรากที่ต้องแข็งแรงและต้องหยั่งดินให้ลึก

2.5 ประการที่ห้า การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของลิเก
คณะไชยา-แอน มิตรชัยในอนาคต ใช้แนวคิด “เปลี่ยน
เปลือก ปรับกระพี้ และรักษาแก่น” มาเป็นแนวทางใน

การปรับตัว ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ด้านการปรับประยุกต์ และด้านการอนุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์ กฤษสุนทร (2550) เรื่อง การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า การปรับตัวของเพลงโคราชในอนาคตควรมีทั้ง “ด้านที่อนุรักษ์และด้านที่ปรับประยุกต์” ไว้ทดแทนอำนาจซึ่งกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม นอกจากนี้ เพลงโคราชไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด แต่ควรมีความหลากหลายไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองภารกิจของชุมชน และนำมาซึ่งความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านในอนาคต

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย พบประเด็นข้อค้นพบสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

3.1 ประการแรก ปัจจัยภายในที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ได้แก่ ความสามารถของผู้แสดง การเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง รูปร่างหน้าตา เวลาและสุขภาพ ทุนทรัพย์ของไชยา-แอน มิตรชัย ทุนวัฒนธรรมของไชยา-แอน มิตรชัย อายุของผู้แสดง จำนวนของผู้แสดง ผู้เล่นดนตรีปี่พาทย์ การเชื่อมความสัมพันธ์ การจัดการ ฯลฯ

3.2 ประการที่สอง ปัจจัยภายนอกที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม บริบทแวดล้อม ความทันสมัย ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ผู้ชม แม่ยก คู่แข่ง สภาพอากาศ/สถานที่ ฯลฯ

6. บทสรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเนื้อหา ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 วิธี คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย พบว่า มีความเสื่อมถอยในแง่ของผู้ชม การร้องทำรำ และเรื่องที่แสดง รูปแบบเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน พบว่า ในด้านรูปแบบ มีการปรับตัวในเรื่องของสถานที่แสดง เวทีแสดง รูปแบบเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง ขั้นตอนการแสดง ผู้แสดง ในด้านเนื้อหา มีการปรับตัวในเรื่องของการร้อง การร้อง เรื่องที่แสดง คนตรีประกอบการแสดง นอกจากนี้ ยังพบการปรับตัวในเรื่องของบทบาทหน้าที่แนวทางในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยในอนาคตอีกด้วย ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณี ลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน พบว่า มีความสามารถของผู้แสดง การเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง รูปร่างหน้าตา เวลาและสุขภาพ ทุนทรัพย์ของไชยา-แอน มิตรชัย ทุนวัฒนธรรมของไชยา-แอน มิตรชัย อายุของผู้แสดง จำนวนของผู้แสดง ผู้เล่นดนตรีปี่พาทย์ การเชื่อมความสัมพันธ์ การจัดการ ฯลฯ ปัจจัยภายนอก พบว่า มีสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม บริบทแวดล้อม ความทันสมัย ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ผู้ชม แม่ยก คู่แข่ง สภาพอากาศ/สถานที่ ฯลฯ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีประสบการณ์ในการชมลิเกมาเป็นเวลานาน ซึ่งต้องสามารถมองเห็นการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในอดีตและปัจจุบันได้ และที่สำคัญมากคือผู้วิจัยจะต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับประวัติองค์ประกอบ หรือคุณลักษณะของลิเกให้มาก

1.2 ในการสัมภาษณ์ผู้แสดงในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับตัวของผู้แสดงคนนั้น หรือให้ผู้แสดงต่างคณะมาแสดงความคิดเห็นต่อลิเกคณะอื่น ผู้วิจัยต้องใช้กลยุทธ์ในการสัมภาษณ์

1.3 ในการสัมภาษณ์ผู้ชม หรือแม่ยกประจำคณะลิเกนั้น ๆ ให้ควรระวังคำตอบที่เต็มไปด้วยความเสแสร้งหา ขาดความเป็นกลาง ซึ่งจะมีคามคิดเพี้ยนไปบ้าง หากผู้วิจัยไม่เท่าทันคำตอบหรือมีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับลิเกน้อยกว่า จะทำให้ได้ข้อมูลที่บิดเบือนความจริงในทางที่ดีได้

1.4 ในการทำงานกับบุคคลที่มีชื่อเสียงนั้น ผู้วิจัยจะต้องคำนึงไว้เสมอว่าบุคคลเหล่านั้นมีเรื่องที่ต้องรับผิดชอบมากมาย จนบางครั้งหลังสัมภาษณ์ของเสียของผู้วิจัยได้

1.5 หากมีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้น ผู้วิจัยจะต้องปฏิบัติตนเองให้กลมกลืนไปกับลิเกให้ได้

1.6 จากคำแนะนำต่าง ๆ ของผู้วิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้น เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ผู้วิจัยได้จากการสังเกตปฏิบัติของผู้ให้ข้อมูล และสถานการณ์ จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถก้าวผ่านปัญหาเหล่านั้นมาได้อย่างทันท่วงที

1.7 สำหรับผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ลิเกที่ไม่มากพอ ก็สามารถทำการศึกษาได้ โดยการเลือกประเภทการศึกษาวิจัยเป็นเชิงปริมาณแทนเชิงคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านประเภทลิเก ศึกษากรณีลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยในยุคต่อไปอีกเรื่อย ๆ

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านของไทยให้มากกว่านี้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยมาปรับใช้

3.1 สำหรับศิลปินสื่อพื้นบ้านที่สนใจนำผลการวิจัยเล่มนี้ไปปรับใช้กับสื่อพื้นบ้านของท่านให้อยู่รอด ศิลปินควรพิจารณาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวของลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยทั้งภายในและภายนอกให้ดีเสียก่อนการลงมือปฏิบัติ

3.2 พิจารณาคณะลิเกในแต่ละด้านกับสื่อพื้นบ้านของท่าน โดยใช้คุณลักษณะของลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยในบทที่ 4 เป็นตัวอย่าง

3.3 เมื่อได้แนวทางการปรับตัวที่เหมาะสมและท่านสามารถปรับได้จริงตามเงื่อนไขและบริบทต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดต่อสื่อพื้นบ้านของท่านแล้ว ให้เริ่มทำการปฏิบัติ

3.4 แม้สุดท้ายหากสื่อพื้นบ้านของท่านยังไม่สามารถทำการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้ด้วยเงื่อนไขและบริบทต่าง ๆ ที่เป็นข้อจำกัดในการปรับตัวของท่าน ผู้วิจัยอยากให้สื่อพื้นบ้านทุกชนิดอย่าเพิ่งสิ้นหวัง ขอให้มีความหวังที่จะสืบทอดสื่อพื้นบ้านของท่านต่อไป ด้วยการนำความรู้เกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านของท่านเผยแพร่ไปยังสื่อออนไลน์

7. กิตติกรรมประกาศ

ในการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์ข้อมูลจากคุณไชยา มิตรชัยและคณะ ตลอดจนผู้ชม/แม่ยก และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับลิเกคณะไชยา-แอน มิตรชัยที่ให้การต้อนรับและการให้ข้อมูลที่ดี นอกจากนี้ ยังมีบิดา มารดา อาจารย์ที่ปรึกษา และเพื่อน ๆ ที่ให้การสนับสนุนและกำลังใจที่ดีด้วย

8. เอกสารอ้างอิง

กนิษฐา เทพสุด. (2550). การปรับประสานสื่อพื้นบ้าน

ลิเกผ่านทางโทรทัศน์: กรณีศึกษาลิเกรวมดาว

ดารา ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง

5. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหา

บัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์สารสนเทศ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจ

บัณฑิตย.

เจดจันทร์ ดอกแก้ว. (2543). เรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหา

ของลิเกลูกบท. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทยศึกษา

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทิพย์พฐ กฤษสุนทร. (2552). การวิเคราะห์การปรับตัว

ของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช

จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์วารสารศา

สตรบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะ

วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หฤทัย ขัดนาค. (2545). การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ใน

การผลิต “ลิเกทีวีช่อง 11 พิชญ์โลก” พ.ศ.

2545. ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต,

สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.